

⁵⁴ Кооперативная жизнь в Подолии // Экономическая жизнь Подолии. 1917. № 3–4. С. 47.

⁵⁵ ДАХМО, ф. 233, оп. 1, спр. 2886, арк. 54.

⁵⁶ Привітання Українській Центральній Раді // Вісти з Української Центральної Ради, 1917, травень, № 6.

⁵⁷ ДАХМО, ф. 233, оп. 1, спр. 2886, арк. 21 зв.

⁵⁸ Там само, спр. 38, арк. 12 зв.

Victor Adamskyi. Podillia Region Cooperative Congress in the Context of the Revolutionary Processes of the Spring of 1917. *The article analyses the process of convening and work of the Forum of Podillia region cooperators, which took place in Vinnytsia on April 9–11, 1917. It is proved that the congress worked under qualitatively new socio-political conditions, when in Russia, as a result of the revolution, the conditions were created for the free development of social life and the cooperative movement in particular. It is shown that the agenda of the forum included a number of topical issues, which by their nature were divided into political, national and purely professional ones. In this context, the revolutionary process in Russia, the change in the form of government, the question of the Constituent Assembly, the role of cooperatives in the organization of the rear and the provision of the army were substantively considered. The delegates of the Congress paid special attention to the Ukrainian problem, in particular the autonomy of Ukraine and the issue of the introduction of the Ukrainian language in all educational institutions of Podillia region. From all the issues discussed, the relevant resolutions were adopted, which clearly defined the position of the co-operatives concerning the national principles of building the future of the country. At the same time, the forum outlined the proposals of the cooperative community in preserving the state complex, maintaining its integrity, the ability to defend their interests and the introduction of any changes only on the basis of law.*

Key words: cooperation, Podillia region, congress, Ukrainian movement, decisions, autonomy, federation.

Отримано: 14.05.2018 р.

УДК 378(477.43) «192/193»: 321.022–057.87

Олександр Комарницький

УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ВИШУ У РОБОТІ ПАРТІЙНОГО ТА КОМСОМОЛЬСЬКОГО ОСЕРЕДКІВ (20-30-ТІ РР. ХХ СТ.)

Олександр Комарницький. *Участь студентів Кам'янець-Подільського педагогічного вишу у роботі партійного та комсомольського осередків (20-30-ті рр. ХХ ст.). У статті показано участь студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (соціального виховання, педінституту) у робо-*

ті партійного і комсомольського осередків у 20-30-ті рр. ХХ ст., які стали визначальним фактором в організації ідеологічної роботи. Зазначається, що комуністи і комсомольці намагалися проникнути й зайняти ключові позиції у житті вишу. Для розширення свого впливу осередки намагалися залучати до участі у партійних зборах безпартійне студентство. Автор доводить, що комуністи вели боротьбу із впливом не більшовицьких політичних партій, які теж прагнули завоювати студентство. У статті йдеться про інтенсифікацію політики «завоювання» молоді радянською владою у другій половині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст., внаслідок чого духовне життя студентства було наскрізь пронизане комуністичними ідеями. Членів осередків зобов'язували брати участь у загальних зборах осередків, виконувати комсомольські та партійні доручення, які переобтяжували їх, що, на думку автора, позначалося на навчальних показниках. Мали місце випадки непорозуміння між партійним і комсомольським осередками. Розповідається про проведення чистки у 1929–1930 н.р. партійного осередку, у результаті якої з навчального закладу вилучали членів партії, які мали власну думку та свій погляд на події, що відбувалися.

Ключові слова: студент, інститут, осередок, комуністи, комсомольці, збори, бюро.

Александр Комарницький. Участие студентов Каменец-Подольского педагогического вуза в работе партийной и комсомольской ячеек (20–30-е гг. ХХ в.). В статье показано участие студентов Каменец-Подольского института народного образования (социального воспитания, пединститута) в работе партийной и комсомольской ячеек в 20-30-е гг. ХХ в., которые стали определяющим фактором в организации идеологической работы. Отмечается, что коммунисты и комсомольцы пытались проникнуть и занять ключевые позиции в жизни вуза. Для расширения своего влияния ячейки пытались привлечь к участию в партийных собраниях беспартийное студенчество. Автор доказывает, что коммунисты вели борьбу с воздействием не большевистских политических партий, которые тоже стремились завоевать студенчество. В статье говорится об интенсификации политики «завоевания» молодежи советской властью во второй половине 20-х – 30-х гг. ХХ в., в результате чего духовную жизнь студенчества было насквозь пронизано коммунистическими идеями. Членов ячеек обязывали участвовать в общих собраниях ячеек, выполнять комсомольские и партийные поручения, которые обременяли их, что, по мнению автора, сказывалось на учебных показателях. Имели место случаи недопонимания между партийной и комсомольской ячейками. Рассказывается о проведении чистки в 1929–1930 учебном году партийной ячейки, в результате которой из учебного заведения изымали членов партии, которые имели собственное мнение и свой взгляд на происходившие события.

Ключевые слова: студент, институт, центр, коммунисты, комсомольцы, сборы, бюро.

На початку 20-х рр. ХХ ст. перед більшовицькою владою постала проблема привести студентів-педагогів у відповідність до вимог радянської системи. Цій категорії молоді влада приділяла найбільшу увагу, оскільки саме випуск-

ники педінститутів і технікумів, приступаючи до роботи у школах, мали забезпечити ідеологічне виховання дітей і підлітків у марксистсько-ленінському дусі, відданості комуністичній партії, привести їх у відповідність до вимог радянської системи. Окремі аспекти даної проблеми вивчали радянські історики В. Тихомиров, М. Бистров, сучасні українські – М. Мірошниченко, Х. Кравчук, О. Лаврут та ін.¹. Водночас, відсутні публікації, у яких би комплексно було показано участь студентської молоді окремих вишів у роботі партійних і комсомольських осередків. У нашій статті проаналізуємо діяльність осередків КП(б)У і ЛКСМУ у студентському середовищі Кам'янець-Подільського ІНО (ІСВ, педінституту).

Для радянізації студентства, нав'язування йому марксистсько-ленінської ідеології у вишах створювали осередки КП(б)У. Дослідник Ф. Петляк стверджує, що партосередок у Кам'янець-Подільському ІНО виник 2 вересня 1921 р. Того дня відбулося організаційне зібрання, у якому брали участь 2 члени й 1 кандидат в члени партії, 1 співчуваючий і 2 комсомольці. А 19 вересня провели перше робоче засідання організації². Насправді ж, тоді було започатковано об'єднаний партосередок («комгурток») вишів міста, який очолив політкомісар вишів Кам'янець-Подільського Р. Заклинський³. Для того, щоби створити окремий осередок в ІНО не було достатньої кількості комуністів. Не випадково, у червні 1923 р. на одному із засідань партосередку йшлося про необхідність збільшення серед студентства вишу комуністів, що незабаром було зроблено. В одному із архівних документів зафіксовано, що 13 червня 1924 р. на триместрових загальних зборах студентів, викладачів і техпрацівників вишу політкомісар у своєму виступі зазначив, що частина студентства «стала твердо на платформу Радянської Влади <...> Студентство твердо заявляє, що воно не буде уколисуватися оцінкою біжучої роботи, а стояти, як найближче до Комуністичної партії, буде невпинно поглиблювати політично-громадську працю». Для того, щоби бути «в безперервним зв'язку з руководящою всім життям Республіки Партією», студенти вирішили створити осередок КП(б)У⁴. Восени 1924 р. у виші було 5 комуністів, у т. ч. 2 студенти⁵, на початку 1925 р. – відповідно 8 і 3⁶. Врешті, це дозволило у березні 1925 р. започаткувати окремий партійний осередок ІНО⁷.

Партійні осередки намагалися проникнути й зайняти ключові позиції у житті вишів. Вони делегували своїх представників у студентські організації, керівні органи вишів, факультетів, методичні комісії, де «проводили партійну лінію»⁸. За безпосередньою участю партійців проводилися всі господарські кампанії, прийом до вишів, перереєстрація студентів, вибори до студентських організацій тощо. Голова Укрголовпрофосвіти УСРР Я. Ряппо писав, що «[на початку 20-х рр.] було чимало помилок, доводилося не тільки керувати, не тільки втручатися у справи управління, а й командувати, особливо в перший час, коли професура й міщанські студентські маси одверто перебували в опозиції до радянської влади»⁹. У Кам'янець-Подільському ІНО в 1924–1925 н. р. керівну посаду займав студент-комуніст Горбенко, який був головою виконавчого бюро пролетарського студентства (ВБПС). Його заступником і одночасно завідувачем економічної секції бюро був член партії Репетюк. Окрім того, останнього обрали ще й головою профкому секції «Робос»¹⁰.

Членів осередків КП(б)У зобов'язували брати участь у загальних зборах. У Кам'янець-Подільському ІНО за перших 2,5 місяці існування партійної організації відбулося 8 загальних зборів і 10 засідань бюро¹¹. У 1921 р. з метою «своєчасного роз'яснення» директивних розпоряджень і розгортання роботи громадських організацій та адміністрації політкомісар вишів міста видав наказ про те, що всі збори (комосередку, колективного господарства, студентських організацій тощо) є обов'язковими для членів цих організацій. Час витрачений на збори, фіксувався і прирівнювався до робочого¹². Найчастіше збори відбувалися у неділю. Присутні заслуховували різні виступи, самі виступали, брали участь у голосуванні постанов і резолюцій, підготовці й проведенні радянських свят, ювілеїв, урочистих зборів, демонстрацій¹³.

Партосередки намагалися залучати на відкриті партійні збори безпартійне студентство. В «Інструкції по роботі комосередків ВУЗ[ів]» з приводу цього зазначалося, що «в основу роботи серед безпартійного студентства комосередка покладено розшарування їх і організація навколо себе пролетарської і напівпролетарської частини студентства <...> завоювання керівництва всіма організаціями студентства»¹⁴. У Кам'янець-Подільському ІНО на зібраннях серед слухачів було від 40 до 90 безпартійних студентів¹⁵. У партійному звіті подаються деякі інші дані: у літньому триместрі 1924–1925 н.р. кількість позапартійного студентства, яке відвідувало збори коливалося від 23 до 68¹⁶. Після відвідин зборів, за словами проректора вишу Р. Заклинського, студентство подавало заяви про бажання вступити у партію¹⁷. Процедура передбачала публікацію у пресі відповідних інформаційних листів. Наприклад, у березні 1926 р. секретар партосередку Ф. Кондрацький опублікував оголошення про бажання вступити у партію студента І. Мармуса. Тому він просив кожного, хто би мав «матеріали чи відомості, котрі виявляли би негативні сторони» кандидата, подати їх у бюро¹⁸. Все ж, як зазначав радянський історик В. Тихомиров, робота серед безпартійного студентства була «слабкою ланкою» партосередків вишів. Відкриті збори організацій відбувалися рідко, залучення до них безпартійних було організовано слабо¹⁹.

У якості контролюючої ланки у вишах було запроваджено посади політичних комісарів. Відповідно до інструкції Укрголовпрофосвіти від 31 березня 1921 р. до їх компетенції входило затвердження всіх розпоряджень ректорів вишів. Крім того, вони могли накладати на студентів дисциплінарні стягнення, відрахувати з вишу молодь, яка не виконувала мінімальних вимог навчальної дисципліни тощо. Політкомісарів зобов'язували спрямовувати викладачів і студентів «на шлях ленінського будівництва», стежити за політичною благонадійністю викладачів і студентів²⁰. «Двовладдя» у вишах проіснувало до жовтня 1925 р., коли згідно з розпорядженням НКО УСРР посаду політкомісара було ліквідовано²¹. Серед політкомісарів були і студенти. Наприклад, в ІНО в листопаді 1922 р. – на початку жовтня 1923 р. цю посаду обіймав Л. Ізбінський, який був сином робітника. Закінчив Хмельницьку педшколу. Для продовження навчання його направили в ІНО, де він згодом отримав призначення на посаду політкомісара. Ізбінський також був ще й головою виробничого колективу цього вишу²².

Партійні організації вели боротьбу із «буржуазною ідеологією у вишах», з

«антирадянською діяльністю розбитих революцією політичних партій та угруповань», які прагнули поширити свій вплив на студентство. В ІНО до весни 1921 р. діяло політичне угруповання УКП, коли воно вступило у «стадію дезорганізацію». Саме тоді організатор осередку студент Шевченко під впливом членів КП(б)У публічно зрікся своїх поглядів. Тоді ж тут функціонувало есерівське угруповання. Але після того як професор Шимонович виїхав за кордон воно припинило своє існування²³. У Кам'янці-Подільському існувало і меншовицьке угруповання²⁴. До середини 20-х рр. ці осередки припинили своє існування. Завдяки ідеологічному диктату, політиці «пролетаризації», проведенню чисток більшовикам вдалося певною мірою радянлізувати студентство вишу.

Політику «завоювання» молоді радянська влада продовжила у другій половині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст. У цей період духовне життя студентської молоді вже було наскрізь пронизане комуністичними ідеями, які стали основою політичного світогляду значної частини студентів. У звітах вишу зустрічаємо рядки, написані під диктовку партійних органів, про «відданість» студентства партії. Так, у 1931–1932 н.р. з ІСВ повідомляли, що керівництво вишу, а також партосередок «мобіліз[ували] громадську думку [викладачів і студентів] навколо боротьби за марксо-ленінську методологію, навколо боротьби з опортунізмом і контрбандою»²⁵.

Кількісний склад партосередку вишу зазнавав постійних змін: він, то зростає, то зменшувався. Як правило, він був не багаточисельним. Прикметною рисою цього періоду було чисельне домінування у партосередках студентства. Так, в листопаді 1925 р. в ІНО було 17 партійців, у т.ч. 7 студентів²⁶. З початком наступного року кількість комуністів зменшилась до 14, 10 з яких були студентами. Членом партії був лише М. Репетюк, всі інші мали статус кандидатів в члени партії. Невдовзі, на одному із засідань осередку КП(б)У обговорили питання про зростання контингенту партійців, насамперед, за рахунок «охоплення студентського активу, втягнення його в роботу». Як наслідок, на початок липня 1926 р. кількість комуністів в інституті зростає до 26²⁸. У вересні 1928 р. партійний осередок об'єднував 43 комуністи. Абсолютну більшість склали студенти – 34 особи, у т.ч. 27 чоловіків і 7 жінок²⁹. У січні 1931 р. в ІСВ налічувалося 86 комуністів, у т.ч. 68 студентів³⁰.

Студенти-комуністи зобов'язані були брати участь у загальних партійних зборах, які попередньо готувалися. Партійне керівництво напередодні зборів визначало порядок денний, визначало доповідачів, готувало заключне рішення. Тексти доповідей і виступів ретельно перевірялися. Тих, хто критикував або наважувався висловити свою точку зору на обговорюване питання, здебільшого у кращому випадку відносили до носіїв дрібнобуржуазних поглядів, які саботували соціалістичне будівництво, а у гіршому – до «ворогів народу». Завдяки цьому вдавалося досягти єдності думки членів організації, одностайної підтримки політики партії і радянської влади. У 1925 р. у виші провели 9 загальних зборів, у т.ч. 4 закритих. На останніх присутні обговорили «закриті» листи ЦК КП(б)У, матеріали XIV партз'їзду, заслухали звіти партійної фракції правління ІНО, голів профспілки, осередків ЛКСМУ, МОДРу, йшлося також про самоосвіту партійців³¹.

Після заслуховування доповідей приймалися відповідні резолюції, проекти яких «спускалися» зверху. Наприклад, у січні 1930 р. на зборах ІНО обговорили питання ліквідації «куркуля як кляси». Учасники зібрання констатували, що «величезний ріст колгоспівського руху, шалений темп відмирання старих розпорощених дрібно-буржуазних господарств та перехід мільйонних мас бідняцько-середняцького селянства до колективних соціалістичних форм господарювання <...> вимагає від партії повороту від політики обмеження експлуатаційних тенденцій куркуля до політики ліквідації куркульства як кляси»³².

У відкритих партійних зборах, як і в попередній період, брали участь і безпартійні студенти. З ІНО повідомляли, що на зібраннях вони були присутні в «значній кількості» (до 25% від загальної кількості)³³.

Різноманітні питання обговорювалися на засіданнях партійних бюро. Наприклад, у 1925 р. відбулося 14 засідань, на яких обговорили такі питання: «Про роботу осередку ЛКСМУ», «Про літературу осередку», «Про реорганізацію ВБПС у єдиний профком», «Зимова кампанія – про підготовку студентства до перевиборів сельрад», «Про матеріальне становище студентства», «Організація НОПгуртків для упорядкування студентського життя», «Про організацію суспільствознавчих гуртків при клубові» тощо³⁴.

У 1929–1930 н.р. було проведено чистку партійного осередку, у результаті якої з навчального закладу вилучали членів партії, які мали власну думку та свій погляд на події, що відбувалися. Чистка проводилася «трійками», до складу яких входили робітники-комуністи з великим партійним стажем. Списки кандидатів на відрахування складались заздалегідь³⁵. Чистки відбувалися відповідно до інструктивного листа партколегії ЦК ВКП(б) «Про особливості проведення чистки і перевірки осередків при навчальних закладах» (травень 1929 р.)³⁶.

Питання про чистку партії обговорювали на загальноінститутських зборах. Окремі комуністи інформували про хід чистки через стінгазети, проводили роз'яснювальну роботу в академічних групах³⁷. У травні 1929 р. кореспондент газети «Студент Прикордоння» А. Боберський повідомляв, що в ІНО осіли «карьеристи, котрі в першу чергу дріжать за партбілети і йдуть на згоду з вашими й нашими лише б мати скрізь авторитет. Йому хай в носі заведеться контрреволюція, то він радо її не помітить. Ростуть тут і маленькі бюрократики. Це <...> шкідники для нашої партії»³⁸. З 17 по 24 жовтня 1929 р. загальні збори партосередку вишу розглянули персональні справи низки студентів-комуністів, на частину з яких наклали партійні стягнення. Зокрема, С. Зарічного і Д. Козяра звинуватили в тому, що вони приховали відомості про студента-односельчанина Чабана, який був позбавлений виборчих прав, а перший з них ще й вступився за Чабана на засіданні бюро осередку ЛКСМУ. Зважаючи на те, що студенти були активістами партії, їм винесли лише догани³⁹. Таке ж покарання поніс П. Калатуша, який впродовж 4 місяців не сплачував членські внески, не проявив себе на виробництві, уникав виконання партійних доручень⁴⁰. За пасивність у партійному житті, зв'язки з батьком-куркулем, який мав 7 дес. землі, оголосили сувору догану І. Мельнику⁴¹. А. Боберському члени осередку рекомендували бути більш стриманим і «вижити моменти» не тактичності. Йому нагадали те, що у свій час

його виключили з партії за те, що служив в армії УНР і виступав за незалежність України. Згодом Боберського поновили у рядах партії⁴². Водночас, з партії виключили Т. Ляховецького, який приховав відомості про службу в українській армії у 1918–1920 р. Його звинувачували також у грубощах з дітьми, у торгівлі хлібом на ринку тощо⁴³. А. Чепорнюку винесли догану за відсутність керівництва роботою редколегії⁴⁴.

Загалом, у 1929 р. з інституту відрахували 16 партійців, яких визнали «чужим елементом»⁴⁵, що на 16% більше ніж у 1928 р.⁴⁶

У 1930 р. «рішуче» попередження винесли студенту В. Богачу за «неуважне ставлення до постанов ЦК партії й комсомолу, не якісну підготовку себе як майбутнього фахівця, пасивне ставлення до академічної роботи та нікчемне відношення до політичного розвитку себе». Подібні стягнення за таку ж провину наклали на Н. Мазур, М. Лукасевича, Н. Ясінську, Е. Штейнгольц, О. Матвійчук, Н. Бедраківську, С. Мельник. Комсомольця Я. Швачія звинуватили в тому, що його батьки не вступили до колгоспу. Тому йому для того, щоби пройти перевірку і залишитися в комсомолі запропонували колективізувати батьківське господарство⁴⁷.

Водночас, у звітах вишу вказувалося на недоліки в роботі партосередку. Так, в ІНО на одному із засідань бюро вказувалося на недостатнє «розгортання середпартійної демократії»: майже постійний «(штатний) склад» виступаючих на зборах; на засіданнях бюро попереднього складу було «намічено» кандидатів у новий склад. Спостерігалось формальне ставлення до директив парії, ОПК; переважна більшість протоколів бюро, розпоряджень ОПК приймалися лише до відома і детально не обговорювалася. Майже відсутньою була робота з «партійного виховання» безпартійного студентства через значну кількість «закритих» партзборів (з 21 зборів за рік 11 були «зачиненими»). Мав місце невдалий підбір питань порядку денного, які не зацікавлювали молодь і т.д.⁴⁸

Важливі ідеологічні функції компартія покладала на комсомол, особливо щодо «завоювання» і зміцнення її впливу на студентську молодь. Перші комсомольські організації педвишів, основною метою яких було «дати суспільству учителя, вповні підготовленого не тільки до шкільної, а й до широкої громадської та політичної роботи на селі»⁴⁹, виникли у 1921 р. В більшовстві педвишів осередки КСМУ тоді не працювали, у зв'язку з малочисельністю комсомольців. Зокрема, комсомольці Кам'янець-Подільського ІНО були членами осередку місцевого робітфаку імені III Інтернаціоналу⁵⁰. Окрема організація ІНО виникла восени 1924 р. У звітах осередку КП(б)У вишів міста йдеться про те, що у березні-липні того року комсомольці згуртувалися в свої осередки лише у сільськогосподарському інституті та робітфакові. Щоправда, вже 5 серпня 1924 р. Р. Заклинський на засіданні партосередку зазначав, що в ІНО навчалися 4 ініціативні комсомольці, які «гарно себе заявили», тому варто було організувати при закладі осередок ЛКСМУ⁵¹. 18 жовтня того року осередок було створено⁵². Він об'єднав 12 членів⁵³, наприкінці року – 27⁵⁴, у травні 1925 р. – 46⁵⁵, у серпні 1926 р. – 62⁵⁶, у жовтні того року – 93⁵⁷, наприкінці березня 1927 р. – 75⁵⁸, восени 1927 р. – 97⁵⁹, у лютому 1928 р. – 83⁶⁰, у березні наступного року – 79, наприкінці листопада 1929 р. – 192⁶².

Поточну роботу проводило бюро. Так, у травні 1926 р. воно налічувало 7 чле-

нів і 2 кандидатів⁶³. Значна увага приділялася роботі активу, який у лютому 1928 р. налічував 35 осіб⁶⁴. У 30-х рр. поточну роботу проводив комсомольський комітет. У педінституті до його складу входили 11 комсомольців. За організацію роботи на курсах відповідальність несли комсорги. У квітні 1934 р. в педінституті їх було 16⁶⁵.

Члени осередку ЛКСМУ працювали у комісіях, зокрема, у дитячій, політосвітній (агітаційно-пропагандистській), навчальній, військово-шефській, облікової⁶⁶.

Комсомольці зобов'язані були брати участь у загальних зборах. Відомо, що в березні-травні 1925 р. в ІНО на 8 загальних зборах обговорили 9 питань, у другому кварталі 1926 р. – відповідно 8 і 30. Питання, які розбиралися комсомольцями, були різноманітними. Так, із 30 питань, які були внесені у порядки денні загальних зборів, 5 мали організаційний характер, 4 – виховний, 2 – «масовий характер». 5 питань стосувалися життя ІНО (проведення шефської роботи, стан навчальної та фізкультурної роботи, організація НОПгуртків, осередку товариства «Геть неписьменність»), 1 – інтернаціонального виховання, 11 – прийому в комсомол, 2 – оголошення таємних («закритих») листів⁶⁷.

Бюро осередку намагалося залучати до участі у зборах безпартійне студентство. Зокрема, в ІНО в 1924–1925 н.р. на комсомольських зборах були присутніми від 52 до 97 безпартійних студентів⁶⁸.

Комсомольці педвишів співпрацювали зі своїми колегами з інших осередків. Так, кореспондент Бабій повідомляв, що 18 лютого 1925 р. відбулося перше спільне засідання комсомольських осередків студентів ІНО і залізничників. У ході роботи присутні заслухали доповідь про роботу спілчан у місті. Особлива увага зверталася на їхню громадську діяльність, недоліки у роботі. Обговорення даного питання тривало близько трьох годин. Тому інші питання порядку денного – політичний звіт, звіт дитячої комісії залізничної трудової школи – перенесли на наступне засідання. Дописувач, позитивно оцінюючи практику спільних засідань, наголосив, що це «дасть багато більше [користі], бо як то кажуть, одна голова гарно, а дві ще краще»⁶⁹.

Кожний комсомолец виконував доручення. У березні-травні 1925 р. на їх виконання виділили 18 год. на тиждень: у ВБПС члени ЛКСМУ мали відпрацювати 2 год., профкомі «Робос» – 1, бюро секції КНС – 4, стипендіальній комісії – 1, редколегії – 2, «Червоному кутку» – 1 год. і т.д. Крім того, вони мали брати участь у роботі не менш як двох громадських організацій⁷⁰.

Кращих комсомольців рекомендували до вступу у КП(б)У⁷¹. Для прикладу: у 1925 р. в характеристиці на секретаря осередку А. Сотника зазначалося, що він «вповні завоював авторитетність серед студентства»⁷². Як активний і «витриманий» комсомолец проявив себе Присяжнюк. Він працював завідувачем центрального піонерського табору, був членом бюро⁷³. У газеті «Червоний кордон», а також у стінгазеті публікувалася інформація про бажання певної особи вступити у партію⁷⁴, після чого всі бажаючі могли надсилати відгуки про роботу кандидата.

На чільному місці у роботі осередку було питання дотримання дисципліни їхніми членами. Спостерігалися випадки «зажиму, грубого поводження, невміло-

го керівництво з боку бюро»⁷⁵, «халатного відношення до обов'язків, неуплати членських внесків, самовільних відлучок»⁷⁶, «склок», запізнь на збори тощо⁷⁷. 6 жовтня 1926 р. на загальних комсомольських зборах акцентувалася увага на погіршенні дисципліни: йшлося про «колотнечу» в осередку на Руських фільварках, ініціаторами якої були комсомольці ІНО, їхнє «неможливе поводження» на загальних міських зборах; ряд комсомольців байдуже поставилися до виконання отриманих завдань⁷⁸. Тоді ж розглянули справу комсомольця Овчара, який «халатно» ставився до комсомольської, громадсько-політичної роботи. Зазначалося, що він «розкладав» піонерську організацію своїм поводженням з «піонерками». Будучи вожатим, Овчар на річці залишив без догляду дітей. Крім того, комсомолец дискредитував себе під час «виходу на село», «використовував» комсомольську організацію для «своїх цілей». Врешті Овчар визнав свої помилки, що врятувало його від виключення з комсомолу. Йому винесли догану з попередженням⁷⁹. Найбільш «злосних» комсомольців виключали із спілки. Наприклад, у 1927–1928 н.р. покинули ряди ЛКСМУ 2 студенти вишу (один з них за «дезертирство», інший – «за скриття соціального походження»)⁸⁰.

Виключали комсомольців і за провини, які дискредитували організацію. Так, навесні 1935 р. студент II курсу історичного відділу педінституту Д. Волинець, будучи завідувачем культмасового сектору профкому, під час походів студентів у кіно займався шахрайством, спекуляцією квитками, продаючи їх по завищеним цінам. Комсомолец Т. Дем'яник підробив комсомольський квиток і облікову картку⁸¹.

Мали місце випадки непорозуміння між партійним і комсомольським осередками. Наприклад, 8 грудня 1928 р. в ІНО на спільному засіданні осередків член партосередку Степанов у своєму виступі незаслужено образив студентів вишу, членів окружкому ЛКСМУ, які одночасно були і членами партії, Кантора і Вальчака, звинувативши їх у «дурості, тупості, ідіотизмі, недоумкуватості». Цим було дискредитовано не лише цих комсомольців, але й всю комсомольську організацію⁸². Певною мірою, Степанов мав рацію, оскільки у тому ж році газета «Комсомолец Прикордоння» виявила у комсомольському осередку цього вишу значні недоліки. У відповідь окружком ЛКСМУ перевірів наведені у виданні факти, після чого бюро осередку переобрали⁸³.

Таким чином, у 20-30-ті рр. ХХ ст. визначальним фактором в організації ідеологічної роботи серед студентства педвишу у Кам'янці-Подільському була діяльність більшовицького і комсомольського осередків, які намагалися проникнути й зайняти ключові позиції у житті вишу. Для розширення свого впливу намагалися залучати до участі у партійних зборах безпартійне студентство. Комунисти вели боротьбу із впливом не більшовицьких політичних партій, які теж прагнули завоювати студентство. Політику «завоювання» молоді радянська влада інтенсифікувала у другій половині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст., наскрізь пронизавши комуністичними ідеями духовне життя студентства. Комсомольці й комунисти зобов'язані були брати участь у загальних зборах осередків, виконувати відповідно комсомольські та партійні доручення, які переобтяжували їх, що, звісно позначалося на навчальних показниках. Мали місце випадки непорозуміння

між партійним і комсомольським осередками.

Примітки:

¹ Тихомиров В. И. Роль партийных организаций Украины в подготовке кадров советских учителей в педагогических учебных заведениях // Наукові записки [Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту]. Серія історико-філологічна / [редкол. : О. О. Бойко (ред.) Є. Ю. Сокрутенко, М. Д. Березовчук]. Хмельницький : Вінниц. обл. книж.-газет. вид-во, 1959. Т. VIII. С. 20–38; Бистров М. А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917–1937 рр.). Харків : Вища шк., 1974. 144 с.; Мірошніченко М. І. Вища школа Радянської України в 1920–1928 рр. : проблеми розвитку, досвід, уроки : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.02/Київський університет імені Тараса Шевченка. Київ, 1993. 16 с.; Кравчук Х. А. Організації Комуністичної спілки молоді України у ВНЗ УСРР у 1920-і роки // Наука. Релігія. Суспільство: наук. журн. / [редкол. : А. І. Шевченко (гол.), О. З. Беліков, Н. Ю. Белікова та ін.]. Донецьк : Наука і освіта, 2010. №3. С. 90–95; Лаврут О. Політична поведінка студентської молоді в непівській Україні // Краєзнавство : наук. журн. / [редкол. : П. Тронько (гол. ред.), В. Адамовський, О. Бажан та ін.]. Київ : Ін-т іст. України НАН України, 2010. Ч. 3. С. 64–71.

² Петляк Ф. 1921 // Радянський студент. Кам'янець-Подільський, 1980. 2 жовтня. № 25-26 (1001-1002). С. 2–3.

³ Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.), ф. п. 1, оп. 1, спр. 203, арк. 32; ф. р. 5, оп. 1, спр. 563, арк. 85; спр. 589, арк. 43в.

⁴ Там само, ф. р. 302, оп. 1, спр. 566, арк. 95.

⁵ Там само, оп. 4, спр. 3, арк. 1; спр. 4, арк. 6; Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 166, оп. 5, спр. 567, арк. 682.

⁶ Держархів Хмельницької обл, ф. п. 4, оп. 1, спр. 2, арк. 45.

⁷ Там само, ф. р. 302, оп. 4, спр. 4, арк. 9; Заклинський Р. Партійне життя. Новий партосередок // Червоний кордон. Кам'янець-Подільський, 1925. 14 червня. Ч. 47. С. 2.

⁸ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 148; Шевчук Г. М. Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках. Київ : вид-во АН УРСР, 1963. С. 267.

⁹ Ряппо Я. Радянське студентство. Харків, 1928. С. 48.

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 5, спр. 567, арк. 682; Держархів Хмельницької обл, ф. р. 302, оп. 4, спр. 3, арк. 1; спр. 4, арк. 6.

¹¹ Заклинський Р. Партійне життя... С. 2.

¹² Петляк Ф. 1921. С. 2-3; Наказ по Вищих Школах Кам'янця-Подільського // Вісти Кам'янець-Подільського повітового комітету та Кам'янецького бюро Комуністичної партії (більшовиків) України. Кам'янець-Подільський, 1921. 20 травня. № 123. С. 2.

¹³ Петляк Ф. ІНО в 1922–1923 рр. // Радянський студент. 1980. 16 жовтня. № 27 (1003). С. 2.

- ¹⁴ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1075, арк. 80.
- ¹⁵ Заклинський Р. Партосередок Кам'янець-Подільського ІНО // Студент революції. Харків, 1925. №7. С. 32.
- ¹⁶ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 4, спр. 4, арк. 3зв.
- ¹⁷ Заклинський Р. Партосередок Кам'янець-Подільського ІНО... С. 32.
- ¹⁸ Кондрацький. Хто має відвод // Червоний кордон. 1926. 25 березня. Ч. 23 (194). С. 3.
- ¹⁹ Тихомиров В. И. Вказ. праця. С. 30.
- ²⁰ ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1076, арк. 7; Кручек О. А. Становлення державної політики УСРР в галузі національної культури (1920–1923 рр.). Київ : Ін-т іст. України НАН України, 1996. С. 23–24; Мірошниченко М. І. Вказ. праця. С. 13.
- ²¹ Ляпіна О. В. Становлення інститутів народної освіти в УРСР (перша половина 1920-х рр.) // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. / [редкол. : В. М. Вашкевич (гол. ред.), Б. І. Андрусишин, І. Н. Войцехівська та ін.]. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 18. С. 59.
- ²² ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1513, арк. 46; Держархів Хмельницької обл., ф. п. 1, оп. 1, спр. 203, арк. 32; ф. р. 5, оп. 1, спр. 563, арк. 33–34зв.
- ²³ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1063, арк. 43.
- ²⁴ ЦДАГО України, ф. 7, оп. 1, спр. 494, арк. 104–105.
- ²⁵ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 1, спр. 1631, арк. 94зв.–95.
- ²⁶ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 2, арк. 75зв.–76, 107; спр. 5, арк. 7.
- ²⁷ Там само, спр. 9, арк. 42.
- ²⁸ Там само, спр. 6, арк. 69–70.
- ²⁹ Там само, спр. 18, арк. 71.
- ³⁰ Там само, спр. 32, арк. 23–24.
- ³¹ Там само, спр. 6, арк. 68;
- ³² Там само, спр. 26, арк. 24.
- ³³ Там само, ф. п. 1, оп. 1, спр. 203, арк. 29; ф. п. 3, оп. 1, спр. 97, арк. 4; ф. п. 4, оп. 1, спр. 6, арк. 68
- ³⁴ Держархів Хмельницької обл, ф. п. 4, оп. 1, спр. 6, арк. 68.
- ³⁵ Липинський В. В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки : монографія. Донецьк : РВА Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. С. 176.
- ³⁶ Директивы ВКП(б) по вопросам просвещения. Вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конференций, совещаний Центрального комитета и Центральной контрольной комиссии Всесоюзной коммунистической партии (большевиков) / [сост. А. Я. Подземский]. Москва, Ленинград : ОГИЗ, 1931. С. 154.
- ³⁷ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 24, арк. 33зв.
- ³⁸ Там само, ф. р. 1584, оп. 1, спр. 30, арк. 1; Боберський А. Про чистку осередку КП(б)У в ІНО // Студент Прикордоння. 1929. 21 травня. Ч. 5. С. 1.
- ³⁹ Держархів Хмельницької обл., ф. п. 4, оп. 1, спр. 22, арк. 2зв., 6зв.
- ⁴⁰ Там само, арк. 2зв.
- ⁴¹ Там само, арк. 4.
- ⁴² Там само, арк. 4зв.

- ⁴³ Там само, арк. 5.
- ⁴⁴ Там само, арк. 5зв.
- ⁴⁵ Там само, ф. п. 1602, оп. 1, спр. 360, арк. 24.
- ⁴⁶ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 25, арк. 20.
- ⁴⁷ Там само, ф. п. 1603, оп. 1, спр. 230, арк. 14, 22–24.
- ⁴⁸ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 16, арк. 1.
- ⁴⁹ Там само, ф. р. 266, оп. 1, спр. 38, арк. 218зв.
- ⁵⁰ Там само, ф. р. 5, оп. 1, спр. 563, арк. 85; спр. 589, арк. 4зв.
- ⁵¹ Там само, ф. п. 3, оп. 1, спр. 97, арк. 4, 78, 101зв.
- ⁵² Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / [редкол. : В. Геринович (ред.), Ф. Кондрацький, М. Курневич, І. Любарський та ін.]. Кам'янець на Поділлію : друкар. ім. Леніна, 1927. Т. 2. С. 19; Віхи нашої історії // Радянський студент. 1968. 29 жовтня. № 32 (575). С. 1; Горбенко Ю. Перший осередок // Там само. 1968. 20 червня. № 23 (566). С. 2; Тюлягін С. Так гартувалася молодь // Там само. 1971. 25 лютого. № 4-5 (655–565). С. 2.
- ⁵³ Геринович В. Вказ. праця. С. 19; Горбенко Ю. Перший осередок... С. 2.
- ⁵⁴ Держархів Хмельницької обл., ф. р. 302, оп. 4, спр. 3, арк. 1.
- ⁵⁵ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 3, арк. 9.
- ⁵⁶ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5а, арк. 70.
- ⁵⁷ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 6, арк. 22, 81.
- ⁵⁸ Там само, спр. 12, арк. 7зв.
- ⁵⁹ Там само, арк. 53.
- ⁶⁰ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5в, арк. 4.
- ⁶¹ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 12, арк. 7зв.
- ⁶² Там само, спр. 25, арк. 20.
- ⁶³ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5а, арк. 78–78зв.
- ⁶⁴ Там само, спр. 5в, арк. 4.
- ⁶⁵ Там само, ф. р. 302, оп. 1, спр. 2066, арк. 101.
- ⁶⁶ Держархів Хмельницької обл, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5в, арк. 4; ф. п. 4, оп. 1, спр. 3, арк. 9; Спр. 6, арк. 22.
- ⁶⁷ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5а, арк. 70–71.
- ⁶⁸ Там само, ф. р. 302, оп. 4, спр. 3, арк. 2зв.; спр. 4, арк. 3зв., 9; Дідич. Осередок ЛКСМУ при ІНО // Червоний кордон. 1924. 4 грудня. Ч. 62. С. 1.
- ⁶⁹ Юнкор Бабій. В Кам'янці. Перше об'єднане зібрання осередків ЛКСМУ // Червоний кордон. 1925. 5 березня. Ч. 88. С. 2.
- ⁷⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 1, арк. 4.
- ⁷¹ Там само, арк. 4зв.; спр. 3, арк. 31; спр. 12, арк. 53, 73зв.; спр. 22, арк. 1.
- ⁷² Там само, спр. 2, арк. 56.
- ⁷³ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5а, арк. 107.
- ⁷⁴ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 6, арк. 50.
- ⁷⁵ Там само, спр. 25, арк. 20.
- ⁷⁶ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 5а, арк. 74.
- ⁷⁷ Там само, арк. 71.

⁷⁸ Там само, арк. 86.

⁷⁹ Там само, арк. 87–88зв.

⁸⁰ Там само, ф. п. 4, оп. 1, спр. 12, арк. 53.

⁸¹ Там само, ф. п. 1605, оп. 1, спр. 6а, арк. 53.

⁸² Там само, ф. п. 1602, оп. 1, спр. 303, арк. 1.

⁸³ «Комсомолец Прикордоння» допоміг. Досрочно переобрано бюро осередку при Кам. ІНО // Комсомолец Прикордоння. Кам'янець-Подільський, 1929. 28 лютого. №7 (48). С. 2.

Oleksandr Komarnitsky. Participation of students of the Kamenets-Podolsky Pedagogical University in the work of the Party and Komsomol cells (20-30s of the 20th century). The article shows the participation of students of the Kamenets-Podolsky Institute of Public Education (social education, teacher's college) in the work of the party and Komsomol cells in the 1920s and 1930s of the XX century, which became the determining factor in the organization of ideological work. It is noted that the Communists and Komsomol members tried to penetrate and occupy key positions in the life of the university. To expand their influence, the cells tried to involve non-Party students in participating in party meetings. The author proves that the Communists fought against the influence of non-Bolshevik political parties, which also sought to win the students. The article talks about the policy of «conquering» youth by the Soviet authorities in the second half of the 1920s and 1930s of the XX century, as a result of which the spiritual life of the students was thoroughly permeated with communist ideas. Members of cells were obliged to participate in general meetings of cells, to carry out Komsomol and party assignments, which burdened them. There have been cases of misunderstanding between the Party and Komsomol cells. It is told about the purge of the party cell in the 1929–1930 academic year, as a result of which members of the party were withdrawn from the educational institution, who had their own opinion and their view of the events that had taken place.

Key words: student, institute, cell, communists, Komsomol members, meetings, bureaus.

Отримано: 20.05.2018 р.